

HORVÁTH ZSOLT

AZ ALKOTMÁNYBÍRÁK MANDÁTUM-KELETKEZÉSI MODELLJEI ÖSSZEHASONLÍTÓ ELEMZÉS

Absztrakt

Hogyan nyerik el megbízatásukat az alkotmánybírák? Milyen szempontrendszer szerint keletkezik mandátumuk és milyen jogpolitikai célok alapozzák meg a kritériumrendszer felállítását a dolgozatban vizsgált államokban? Hiszen ezen feltételek minden államban más és más vetületben jelennek meg, kerülnek szabályozásra az állami berendezkedések különbözőségeiből fakadóan. Jogi keretek között érvényesül politika, vagy ellenkezőleg: politikai keretek között jog? A politikai és jogi érdekek szembenállása és összefonódása az államok alkotmányos berendezkedésében hogyan jelentkezik, vajon melyik államban és milyen arányban dominálnak akár a politikai akár a jogi szempontok az alkotmánybírói tisztség elnyerésekor?

Kulcsszavak: kritériumrendszer; mandátum-keletkezési modell; politika; jog; jogpolitika;

BEVEZETÉS

Az egyes megválasztási/kinevezési feltételek hogyan alkalmazkodnak az állam felépítéséhez? Hogyan elegendnek a szakértői és a laikus elemek a hivatalok szempontjából? A kutatás eredményességének elérése céljából a következő szempontrendszer által kívánom vizsgálat alá vonni az államok alkotmánybíráinak mandátum-keletkezési modelljeit:

- jelölési feltételek (pl.életkor, végzettség)
- összeférhetetlenség (kizárási okok)
- tisztség-keletkezési (megválasztási-kinevezési) csatornák
- függetlenségi biztosítékok
- kinevezések időtartama

Ezen szempontok tükrében szeretnék rávilágítani az egyes államok alkotmánybíráinak mandátum-keletkezésének alakulására, kiemelve a különbségeket és bemutatni a hasonlóságokat is. Az egyedi megoldások ugyanúgy kérdéseket és érdekes megfontolásokat foglalhatnak magukban. A jog és politika együttműködése, harca, összefonódása vagy elkülönültsége fogja megadni a legfőbb irányvonalat, ehhez milyen eszközök és megfontolások vezetnek? Dolgozatom főbb gócpontját jelenti a fenti kérdések megválaszolása az alkotmánybírák mandátumkeletkezési módjainak górcső alá vételével.

1. MODELLEK ÉS STANDARDOK

Ahhoz, hogy az alkotmánybírák szempontjából megvizsgálhassuk a mandátumkeletkezési modelleket, szükséges megkülönböztetni az alkotmánybíráskodás centralizált és decentralizált formáit. A decentralizált modell azt jelenti, hogy nincs egy meghatározott szerv, amely alkotmánybíráskodási tevékenységet végez, hanem azt a rendes bíróságok látják el. Ezt a tevékenységet bírósági felülvizsgálatnak (judicial review) nevezzük. Konkrét jogesetekhez fűződik a bíróságok alkotmánybíráskodási tevékenysége, mivel rendes bíróságokként járnak el. Fontos ismertetőjegye ennek a szabályozásnak, hogy az alkotmányellenes jogszabályt az eljáró bíróság nem semmisíti meg, hanem alkalmazását mellőzi az ítélelhozatal során. A logikai gondolatmenetet lezárva Erdős Csaba megállapította, hogy „amennyiben egy jogszabály alkotmányellenességét egy felsőbbbíróság mondja ki, akkor – figyelemmel a felsőbbbíróságok alsóbíróságok

ítélkezését befolyásoló szerepére – alkalmazásának mellőzése miatt az adott jogszabály kikopik a jogrendszerből.”¹

A centralizált modell egy konkrét intézmény létrehozását preferálja. Az alkotmánybíróság, mint állami szerv absztrakt normakontrollt végez, ami jogesettől független kizárólag az adott jogszabály vonatkozásában és annak alkotmányosságáról dönt. Ha az alkotmánybíróság alkotmányba ütköző jogszabályt talál, úgy normakasszáció útján megsemmisíti azt. Ezen kívül állambíráskodást, választási, és hatásköri bíráskodás is a feladat- és hatáskörükbe tartozik.²A centralizált modellnek három típusát különíthetjük el: 1. Az alkotmánybíróságokat, melyek az európai államok túlnyomó többségében megtalálhatóak, pl.: Magyarország, Olaszország, Németország stb., 2. Különálló magasabb szintű igazságszolgáltatási szervek, vagy azok speciális testületei, pl.: Finnország, Ciprus stb., 3. Alkotmányossági ellenőrzést gyakorló speciális szervezeti formák, pl.: Franciaország, Lichteinstein.³Ezekon kívül beszélhetünk még vegyes modellekről, melyek vegyítik a centralizált és a decentralizált elemeket is, pl.: Portugália.⁴

Mivel néhány a témakör szempontjából fontos vizsgált és vizsgálandó állam (Pl.: Amerikai Egyesült Államok, Egyesült Királyság) a decentralizált modellt követi, így alkotmánybíróság híján ezekre a rendes bíróságokra vonatkozó kiválasztási feltételek lesznek irányadóak.

Előjáróban kiemelném a Európa Tanács Velencei Bizottságának ajánlását az alkotmánybírák mandátumának megújítására vonatkozóan. A Velencei Bizottság álláspontja szerint az újráválasztás lehetősége alááshatja a bírói függetlenséget, mindazonáltal az egyszeri újráválasztás engedélyezése lehetővé teszi a kiváló bírák számára, hogy folytathassák hatékony munkájukat.⁵Az ajánlás nem definiálja pontosan, melyik alkotmánybírákat lehet kiválónak tekinteni.⁶

2. MANDÁTUM-KELETKEZÉSI MÓDOK AZ EGYES ORSZÁGOKBAN

2.1. Franciaország alkotmánybíráinak mandátumkeletkezése

Franciaország alkotmánybíráskodására vonatkozó egyedi jellemzőként fogható meg, hogy egy sajátos szervezeti forma, az Alkotmánytanács látja el az alkotmánybíráskodás feladat- és hatásköreit. Az Alkotmánytanács 9 tagból tevődik össze, 9 évre nevezik ki őket és mandátumuk egy ciklusra szól, nem újítható meg.⁷A francia Alkotmány szól a tagok rotációjáról is, miszerint Az Alkotmánytanács tagjainak egyharmadát háromévenként újra kell választani. Tagjai közül hármat a köztársasági elnök, hármat a Nemzetgyűlés elnöke, hármat pedig a Szenátus elnöke nevez ki. A kilenc tagon kívül, életük végéig jogszabály erejénél fogva tagjai az Alkotmánytanácsnak a volt köztársasági elnökök. Az Alkotmánytanács elnökét a köztársasági elnök nevezi ki. Szavazategyenlőség esetén az elnök szava dönt. Rendelkezik továbbá a tagokra vonatkozó összeférhetlenségi szabályokról: Az alkotmánytanács tagja összeférhetetlen a miniszteri tisztséggel vagy a parlamenti tagsággal. Az egyéb összeférhetlenségi eseteket organikus törvény határozza meg.⁸Függetlenségi biztosíték a végrehajtó hatalommal szemben, hogy kinevezésüket a parlament felső- és alsóházának elnökétől és a köztársasági elnöktől nyerik. 3 alkotmánybíró nevezhet ki mindegyik szerv. Ezen szerveket a nép általi megválasztásra lehet visszavezetni, közvetett és közvetlen választás útján nyerik el megbízatásukat. Ugyanakkor az egyszemélyi döntésekben lehet némi kivetnivalót találni, és a jelölés érdekközpontú (akár önkényes is) lehet, hiszen korlátlan szabadságuk van a kinevezést illetően. Ahogyan Ádám Péter rámutatott az Alkotmánybíróság (Alkotmánytanács) legitimitásának épp a kinevezések önkényességében van az egyik legnagyobb garanciája. Az alkotmánybíróvá válás nincs sem végzettséghez

¹KUKORELLI István – ERDŐS Csaba: *Az Alkotmánybíróság in Smuk Péter: Alkotmányjog II. Államszervezet*, 2014, Universitas-Győr Nonprofit Kft., 90.

²Uo. 79.

³DOBOS Evelin: *Az alkotmánybíráskodás szervezeti modelljeinek összehasonlító elemzése, in Diskurzus, A Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam és Jogtudományi Kar Batthyány Lajos Szakkollégiumának tudományos folyóirata*, 2014, Negyedik évfolyam, 2. szám, 16.

⁴Uo. 19.

⁵ [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-STD\(1997\)020-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-STD(1997)020-e) (letöltés dátuma: 2023.10.16.)

⁶KELEMEN Katalin: *Az alkotmánybírák újráválaszthatósága és hivatalviselési ideje. in Pázmány Law Working Papers, 2011/5, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bp. 2-3. Elérhető: <https://plwp.eu/docs/wp/2012/2011-05.pdf> (letöltés dátuma: 2023.10.16.)*

⁷DOBOS: *i. m.* 18.

⁸*Az 1958. évi október 4-i francia Alkotmány*, VII. Cím. 56-57. cikkek

sem korhatárhoz kötve (felső és alsó korhatárt sem állapítottak meg). Akár politikus, egyetemi tanár, volt képviselő is az Alkotmánytanács tagjává válhat. (A jogi végzettség egyáltalán nem követelmény)⁹ Az Alkotmánytanács elnökét a köztársasági elnök nevezi ki, akinek a szavazata vitás ügyekben kettőt ér. (Ez a kinevezés gyakran a köztársasági elnökkel való politikai-bizalmi viszonyon alapul.) Így mivel a köztársasági elnök 3 alkotmánybírárt nevezhet ki, és az alkotmánybíróság elnökét is ő nevezi ki, ezért a köztársasági elnök befolyása meghatározó lesz ugyan az alkotmánybírák döntése során, ugyanakkor nem állapítható meg, hogy a 9 alkotmánybíró a köztársasági elnök akarata szerint fog szavazni.¹⁰ A legfőbb függetlenségi garanciák a következők lesznek az alkotmánybírók tekintetében: Elmozdíthatatlanok és nem visszahívhatóak. Három esetkör van, amikor az Alkotmánybíróság lemondásra kényszerítheti őket: 1. Összeférhetetlen foglalkozás, 2. Egészségügyileg alkalmatlanság, 3. Eljárás indul ellene. Összeférhetetlen foglalkozásnak tekinthetőek: miniszteri megbízatás, parlamenti mandátum, vállalkozás vagy részvénytársaság vezetője.¹¹ Franciaország alkotmánybíráinak kinevezése során a politikai tényezők domináló szerepet töltenek be. Ez egyrészt a köztársasági elnök más által befolyásmentes kinevezésében nyilvánul meg, mind a 3 alkotmánybíró, mind pedig az alkotmánybíróság elnökének kinevezése kapcsán. Ezt betetőzheti az a lehetséges körülmény is, hogy a parlament és a köztársasági elnök között politikailag érzékeny viszony állhat fenn, így mintegy a törvényhozás és a köztársasági elnök közötti kooperációra kerülhet sor az alkotmánybírák kinevezésekor. (Eszmefuttatásom csak egy lehetséges alternatívára hívja fel a figyelmet.)

2.3 Németország alkotmánybíráinak mandátumkezelése

A német alkotmány így rendelkezik az alkotmánybírák választásáról: A Szövetségi Alkotmánybíróság szövetségi bírákból és egyéb tagokból áll. A Szövetségi Alkotmánybíróság tagjait fele-fele arányban a Szövetségi Gyűlés (Bundestag), illetve a Szövetségi Tanács választja. A Szövetségi Alkotmánybíróság tagjai nem lehetnek sem a Szövetségi Gyűlés, sem a Szövetségi Tanács, sem a szövetségi kormány, illetve az egyes tartományok megfelelő szerveinek tagjai.¹² Az alkotmánybíróságról szóló törvény vonatkozó részeit is érdemes megvizsgálni, amik így rendelkeznek: A Szövetségi Alkotmánybíróság a Szövetség minden más alkotmányos szervével szemben autonóm és független bíróság. A Szenátusok bíráit a Szövetség legfelsőbb bíróságainak bírái közül választják. Csak olyan bírák választhatók, akik legalább három évet töltöttek el a Szövetség valamelyik legfelsőbb bíróságán.¹³ A német Alkotmánybíróság szerves része az igazságszolgáltatás rendszerének: alkotmánybíráskodási funkciók mellett jogorvoslati kérdésekben is döntést hoz, és végső fellebbviteli fórumnak is minősül.¹⁴ Németország a tartományi szinteken is saját alkotmánybíróságokat hozott létre, hatáskörük a tartományi jogalkotás alkotmányos vizsgálatára terjed ki. A Szövetségi Alkotmánybírósághoz lehet döntésük ellen fellebbezéssel fordulni. A német Alkotmánybíróság legfőbb szerve a Szövetségi Alkotmánybíróság. Hatáskörébe az absztrakt normakontroll és az alkotmányjogi panaszok tartoznak. A Szövetségi Alkotmánybíróság nem tartozik semmilyen kormányzati igazgatás alá, ezért költségvetését saját maga nyújtja be a kormányzathoz jóváhagyásra. A Szövetségi Alkotmánybíróság két szenátusból tevődik össze, mindkettő 8-8 bírából áll. Az alkotmánybírók csak és kizárólag a szövetségi elnök döntése okán mozdíthatók el. Hivatali idejük betöltése alatt egyetemi oktatáson kívül más kereső tevékenységet nem folytathatnak. Megbízatásuk egyetlen ciklusra szól, újraválasztásukra nincs lehetőség. Miután betöltötték 68. életévüket kötelező jelleggel nyugdíjba kell vonulniuk. Megválasztásukhoz feltétel a 40. életév betöltése és két sikeres államvizsga abszolválása.¹⁵ Tehát itt már a jogi végzettség feltétele lesz az alkotmánybírói pozíció betöltésének. Hogy összefüggéseiben is lássuk a választó szervek összetételét és befolyását az alkotmánybírákra, fontos a Szövetségi Tanács összetételét is ismertetni. A Szövetségi Tanács a tartományok kormányainak tagjaiból áll, akiket a tartományok neveznek ki és hívnak vissza. A tartományokat kormányaik más tagjai is képviselhetik.¹⁶ Németország tekintetében a politikai elemek súlya annyiban tompul a francia alkotmánybírák kinevezéséhez képest, hogy egyrészt jogi végzettséghez kötött, másrészt pedig a

⁹ ÁDÁM Péter: *Franciaország alkotmányos rendje és politikai intézményei*, 2007, Corvina Kiadó, Budapest, 380-384.

¹⁰ Uo. 386

¹¹ Uo. 390-391.

¹² *A Német Szövetségi Köztársaság alaptörvénye 1949*, 94. cikk. (1) bekezdés

¹³ *Gesetz über das Bundesverfassungsgericht* (Bundesverfassungsgericht) 1-2§

¹⁴ DOBOS: *i. m.* 17.

¹⁵ GOMBÁR Zsófia: *A német igazságszolgáltatás felépítése és működése*, in. *Comparative Law Working Papers*, 5. évf., 3. szám – Hallgatói Különszám, 2021, Szeged, 7-8. Elérhető: https://www.ojji.u-szeged.hu/images/dokumentumok/CLWP/gombar_nemet.pdf (letöltés dátuma: 2023.10.16.)

¹⁶ *A Német Szövetségi Köztársaság alaptörvénye 1949*, 51. cikk (1) bekezdés

szövetségi elnöknek (államfő) nincs olyan befolyása a kiválasztásra mint a francia köztársasági elnöknek. Mivel a Szövetségi Gyűlés (Bundestag) tisztán törvényhozói szerv, a Szövetségi Tanács pedig összetételét tekintve a tartományi kormányok tagjaiból áll, ezért a törvényhozói hatalom és a végrehajtói hatalom tudja befolyását kiterjeszteni az alkotmánybírák megválasztására.

2.4. Románia alkotmánybíráinak mandátumkeletkezése

Mivel az alkotmánybíróságok centralizált formái Európa szívében a legelterjedtebbek, ezért röviden szeretném megvizsgálni Románia alkotmánybíráinak mandátumkeletkezését is, viszonyítási szempontként a magyar és a többi állam szabályozásához. A román alkotmánybíróság 9 taggal rendelkezik, akiket 9 évre választanak meg. Megbízatusuk továbbá nem újítható és nem hosszabbítható meg. A 9 bíró pedig saját tagjai közül választja meg az Alkotmánybíróság elnökét 3 évre. 3 bírót a végrehajtó hatalom részeként a köztársasági elnök, további 3 bírót a Képviselőház, ugyanígy 3 bírót pedig a Szenátus.¹⁷ Tehát 6-ot a törvényhozó hatalom választ meg. A rotáció 3 évente történik, amikor is 3 új bíró kerül kinevezésre. A bírák kinevezésének feltételei a következők: 1. jogi diploma, 2. 18 éves jogász gyakorlat, 3. elismert magas szintű szakmai kompetencia. Az alkotmánybírói tisztség összeférhetetlenség szempontjából a következőképpen alakul: az egyetemi oktatói foglalkozáson kívül összeegyeztethetetlen bármilyen más köz- vagy magántisztséggel. Fontos még kiemelni azt is, hogy a bírák függetlenek megbízatusuk alatt, és elmozdíthatatlanok.¹⁸ Mivel a köztársasági elnök a végrehajtó hatalom része, ezért megoszlik a törvényhozás és a végrehajtás általi döntés, de itt nem fele-fele arányban mint Németországban, hanem 1/3- részét a végrehajtó hatalom, 2/3-ad részét pedig a törvényhozói hatalom fogja megválasztani az alkotmánybíráknak.

2.5. Magyarország alkotmánybíráinak mandátumkeletkezése

Néhány nagy hatalom után a környező országokon keresztül eljutottunk a magyar alkotmánybírák mandátumkeletkezéséhez. Az Alkotmánybíróságról szóló törvény így rendelkezik az alkotmánybíróság tagjai megválasztásának feltételeiről: Minden büntetlen előéletű, az országgyűlési képviselők választásán választható, magyar állampolgár, aki betöltötte a 45. életévét, de a 70.-et még nem töltötte be, jogász végzettséggel rendelkezik, továbbá kiemelkedő tudású elméleti jogász (pl.: egyetemi tanár, MTA doktora) vagy legalább 20 évi, jogi területen folytatott szakmai gyakorlattal rendelkezik, továbbá megválasztása napját megelőző négy éven belül nem volt a Kormány tagja, valamely párt vezető tisztségviselője és ezen túl állami vezetői tisztséget sem töltött be 4 évvel a választás előtt.¹⁹ Az Alkotmánybíróság tagjainak megválasztása szempontjából az Országgyűlés alkotmányügyi kérdésekkel foglalkozó állandó bizottsága tesz javaslatot az alkotmánybíró személyére.²⁰ Az Országgyűlés fogja meghozni a döntést, a képviselők 2/3-ának szavazata szükséges az alkotmánybírák megválasztásához.

12 évig tart az alkotmánybírák mandátuma és e tisztségre nem választhatóak újra. Az összeférhetlenségi szabályok pedig a következő formában jelentkeznek: Az összeférhetlenség kiterjed az állami- önkormányzati, politikai, társadalmi, gazdasági megbízatással, kivéve a tudományos és felsőoktatási tevékenységeket. Tudományos, oktatói, művészeti, lektori, szerkesztői és a jogi hatalom alá eső szellemi tevékenységen kívül más keresőfoglalkozást nem folytathatnak. Az alkotmánybíróság elnökének mandátumkeletkezéséről sem szabad megfeledkeznünk. Az alkotmánybíróság elnökét az országgyűlési képviselők 2/3-ának szavazatával választják meg. Megbízatusa az alkotmánybírói hivatali idejének lejártáig tart.²¹ Amennyiben a kormánypárt megszerzi a 2/3-os többséget a parlamentben, úgy könnyedén kizárólagos befolyást tud gyakorolni az Alkotmánybíróság tagjainak és elnökének megválasztásában egészen a jelölés fázisától fogva a megválasztásig. Tehát tulajdonképpen a kormánytöbbség uralja a kiválasztási eljárást. Ezt nevezhetjük kormányzati "court-packing"-nak is.²²

¹⁷ ERDŐS Csaba – SZABÓ Zsolt: *Törvényhozás és alkotmánybíráskodás a Kárpát-medencében*, 2020, Gondolat Kiadó, Budapest, 64.

¹⁸ Uo. 64-65.

¹⁹ Az Alkotmánybíróságról szóló törvény 6.§ (1) és (4) bekezdések

²⁰ 2011. évi CLI. törvény az Alkotmánybíróságról, 7. §

²¹ KUKORELLI – ERDŐS: *i. m.* 98-100.

²² ERDŐS – SZABÓ: *i. m.* 203.

2.6. Különbségek és feltehető jogpolitikai célok a fent elemzett államok alkotmánybíráinak mandátumkeletkezése tekintetében

A különbségek kielemezését és a feltehető jogpolitikai célok megfogalmazását az Egyesült Királyság és az Amerikai Egyesült Államok rendszerével kezdeném. Azért e két államra esett a választásom, mivel alapvető különbségeket fedezhetünk fel bennük a többi állammal szemben. A két állam korábbiakban már felvázolt bírói rendszere fog segítséget nyújtani a további vizsgálódáshoz, amiket az alkotmánybírák mandátumkeletkezése fejezetben nem tárgyaltam, ezek a bírák mandátumkeletkezése fejezetben kerültek kifejtésre. Lényeges és alapvető különbség a decentralizált alkotmánybíráskodási forma. Mint már említésre került és itt ismét hivatkoznék a Legfelsőbb Bíróságok szerepére az alkotmánybíráskodás szempontjából. Hiszen az alkotmánybíráskodás úgy megy végbe, hogy a bíróságok jogeseteken és konkrét ügyeken keresztül bizonyos jogszabályokat nem alkalmaznak. Amennyiben a Legfelsőbb Bíróságok (USA-ban Szövetségi Legfelsőbb Bíróság, továbbiakban Legfelsőbb Bíróság) egy jogszabály alkalmazását elhanyagolják, úgy az ki is kopik a gyakorlatból és a normakasszáció végbemegy. A Legfelsőbb Bíróságoknak tehát óriási szerepük van a negatív jogalkotásban.

Itt visszakapcsolnék a bírák kinevezésére a két állam szempontjából. Az USA-ban, mint már kielemeztük, a végrehajtó hatalom fejének, az elnöknek rendkívül nagy behatása van a Legfelsőbb Bíróság bíráinak kinevezése tekintetében. Ez a szabadkezdés arra enged következtetni, hogy a politikai ráhatás nagy szerepet kap az alkotmánybírák kinevezésében és itt van a legnagyobb befolyása a végrehajtó hatalomnak a kiválasztásra. A negatív jogalkotás a normák figyelmen kívül hagyásán keresztül (puha bírói jogvédelem) tehát közvetett módon a végrehajtó hatalom szándékaitól is befolyásolt lehet. Ugyan politikai kérdésekről a bíróság nem dönthet,²³ azonban a jogi kérdések eldöntésére is kiterjedhet a végrehajtó hatalom befolyása. Ennek az élethosszig tartó kinevezés szabhat gátat, hiszen az esetleges elnökváltást követően akár más politikai irányultságú elnök és párt kerülhet hatalomra, ami az alkotmánybíró irányultságával ellentétes lehet. Mivel azonban egy elnök akár 8 éven át (az egyszeri újraválasztás lehetőségével) is gyakorolhatja jogosítványait, ezért relatív hosszú ideig érdekegyezőség állhat fenn az alkotmánybíró és az elnök között, ami nem a hatalmi ágak egymást ellensúlyozó szerepére enged következtetni.

Az Egyesült Királyság a korlátozott bírói jogvédelmet helyezi előtérbe, tehát hiányzik a bíróságok joga arra, hogy a jogszabályokat érvénytelenítsék.²⁴ Fontos különbség azonban, hogy az Egyesült Királyságban a meritokratikus elemek, tehát a szakmai szempontok lesznek inkább a döntőek a bírák kiválasztásakor. A kiválasztás rendszerébe beékelődik egy olyan független bizottság, amelyik befolyással bír a kiválasztási folyamatra.

A centralizált modellek esetében is kitérnék az esetleges különbségekre és jogpolitikai célokra. Franciaország esetében is domináns helyzetbe kerülhetnek a politikai szempontok, hiszen a köztársasági elnök szabad kezet kap 3 alkotmánybíró és az alkotmánybírók elnökének kinevezésében. Lényegében itt a törvényhozó hatalom és a köztársasági elnök kezébe kerül az alkotmánybírák kinevezése. Németországra fókuszálva megállapítható, hogy a szakmai szempontok mind az államvizsgákhoz kötöttség mind a hároméves szakmai gyakorlat a kvalitásokat és rátermettséget is a középpontba helyezik. Az újraválasztás tekintetében a vizsgált államok közül egyedül Szerbiában van lehetőség az egyszeri újraválasztásra. Szerb sajátosságként értékelhető ugyanakkor, hogy az alkotmánybírákat mindhárom hatalmi ág szereplésével választják meg és ez egyenlő arányban történik. Ami véleményem szerint leginkább közelíti meg a hatalmi ágak egyenlőségének és egymás ellensúlyozásának alkotmányos elvét. A választási eljárás tekintetében különbségként fogalmazódik meg az is, hogy a szerb kiválasztási eljárásban kétszer annyi jelöltet kell állítani, mint ahány betöltetlen hely van.²⁵ (5 betöltetlen hely esetén 10 jelöltet kell állítani)

A jogi és politikai konstitucionalizmus fogalmak tükrében is érdemes levonni a következtetéseket a fent vizsgált államokra vonatkozóan. A jogi konstitucionalizmus ebben a relációban a jogvédelem maradéktalan érvényesülését és az alkotmányossági szűrőn keresztül történő jogi norma vizsgálatát jelenti, ezáltal pedig a jogi norma alkotmányosságának döntését az alkotmánybíróságra és az alkotmánybíráskodást ellátó szervre bízva, továbbvezetve a gondolatmenetet, az alkotmánybírói aktivizmus ennek a tulajdonképpeni végpontja, ennek tükrében az alkotmánybíróság önkényesen dönt a jogi norma megsemmisítéséről vagy annak érvényben tartásáról, mintegy ultra vires módon. A politikai konstitucionalizmus pedig a jogi norma érvényre juttatásáról és a "végső döntés" meghozataláról, tehát, hogy érvényben is maradjon a norma, a végrehajtó hatalmat bízva

²³ DOBOS: *i. m.* 14.

²⁴ GÁRDOS-OROSZ Fruzsina, SZENTE Zoltán: *Jog és politika határán – Alkotmánybíráskodás Magyarországon 2010 után*, 2015, HVG orac Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 221-222.

²⁵ ERDŐS – SZABÓ: *i. m.* 204.

meg (ez a megoldás nem feltétlenül feltételez alkotmányossági vizsgálatot). Az, hogy a kiválasztási eljárásra vonatkozó politikai ráhatás tekintetében mennyire van befolyása a végrehajtó hatalomnak, s tovább folytatva a gondolatmenetet, mennyiben fog továbbra is kiterjedni ez a ráhatás az alkotmánybírákra az általuk történő döntéshozatal, vagyis a "végső döntés" tekintetében, tehát egy jogi norma jogerőre emelésében vagy annak megsemmisítésében is a politikai és jogi konstitucionalizmuson keresztül vizsgálható. Hogyha egy skálán helyeznénk el az államokat, amelyen a jogi és a politikai konstitucionalizmus lenne a két végpont, akkor a politikai konstitucionalizmus pontjához legközelebb az Amerikai Egyesült Államokat helyezném el. Az Egyesült Királyság is közeledik efelé a pont felé, a tekintetben, hogy a kormány lesz az a hatalom, amely a végső döntést hozza és a bírának (alkotmánybíráknak) "csak" a puha, korlátozott bírói jogvédelem marad. A többi vizsgált állam tekintetében más a helyzet, hiszen az alkotmánybíráknak lehetőségük van arra, hogy formai szempontok alapján megsemmisítsék az alkotmányellenes normákat. A jogi kontroll tehát fokozottabban hangsúlyt kap és az alkotmánybíróság mint önálló intézmény kerül kialakításra, a kormányzati döntések ellensúlyaként. Ebben rejlik a jogi konstitucionalizmus Flórája és Faunája. Ugyanakkor ezekben az államokban is jelen vannak olyan ismertetőjegyek, melyek a politikai konstitucionalizmus irányába mutatnak. Ezek azonban inkább rejtett módon vannak jelen (pl.: Magyarországon a 2/3-os kormánytöbbség lehetséges politikai ráhatása az alkotmánybíróságra vagy Németország szempontjából a tartományi kormányzatok ráhatása, Franciaországban a szakmai szempontok hiánya). Hangsúlyoznám ugyanakkor azt is, hogy a kiválasztási eljárás és az azt megalapozó feltehető jogpolitikai szándék nem feltétlenül fogja az alkotmánybírák saját elgondolását befolyásolni. Nem véletlenül juthat eszünkbe az elefántcsonttoronyban tárgyaló Taláros Testület gondolata, vagy ahogyan Franciaországban emlegetni szokták, a 9 bölcs (neuf sages), fennkölt elnevezése.²⁶

ZÁRÓ GONDOLATOK

Felmerül ismételten a kérdés: Jog vagy Politika? Általánosságban megállapítható, hogy a politika nagyban befolyásolta a legtöbb vizsgált alkotmánybírói mandátumkeletkezési rendszer alapjait, csakúgy mint a bírák mandátum-keletkezésének vonatkozásában. A gyakorlatban a politikai ráhatás tehát érvényesül, az már egy másik kérdés melyik államban milyen mértékben. Nem feledkezhetünk meg azonban arról sem, hogy az államok által felállított objektív kritériumrendszerek a jog keretein belül működnek és valóban alkotmányos garanciaként a jogállamiság elve érvényesül. A hatalmi ágak elválasztásának elve mellett azonban többször is érezhető a hatalmi ágak összefonódásának ténye. Szintúgy az állam válogatja, mennyire ölelkezik ezen hatalmi ágak egymással. Azonban az objektív, törvény által felállított kritériumrendszer tudja leginkább ellensúlyozni a politikai ráhatást és jogi keretek között tartani a mandátumkeletkezést az alkotmánybírák esetében.

FORRÁSJEGYZÉK

- [1.] ÁDÁM Péter: *Franciaország alkotmányos rendje és politikai intézményei*. Corvina Kiadó, Budapest, 2007.
- [2.] DOBOS Evelin: Az alkotmánybíráskodás szervezeti modelljeinek összehasonlító elemzése. in. *Diskurzus, A Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam és Jogtudományi Kar Batthyány Lajos Szakkollégiumának tudományos folyóirata*, 2014, Negyedik évfolyam, 2. szám
- [3.] ERDŐS Csaba – Szabó Zsolt: *Törvényhozás és alkotmánybíráskodás a Kárpát-medencében*. Gondolat Kiadó, 2020, Bp.
- [4.] GÁRDOS-Orosz Fruzsina, SZENTE Zoltán: *Jog és politika határán – Alkotmánybíráskodás Magyarországon 2010 után*. HVGorac Lap- és Könyvkiadó Kft., 2015, Bp.
- [5.] GOMBÁR Zsófia: A német igazságszolgáltatás felépítése és működése. in. *Comparative Law Working Papers*, 5. évf., 3. szám – Hallgatói Különszám, 2021, Szeged, Elérhető: https://www.ojji.u-szeged.hu/images/dokumentumok/CLWP/gombar_nemet.pdf (letöltés dátuma: 2023.10.16.)
- [6.] KELEMEN Katalin: Az alkotmánybírák újraválaszthatósága és hivatalviselési ideje. in. *Pázmány Law Working Papers*, 2011/5, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bp. Elérhető: <https://plwp.eu/docs/wp/2012/2011-05.pdf> (letöltés dátuma: 2023.10.16.)
- [7.] SMUK Péter: *Alkotmányjog II. Államszervezet*. 2014, Universitas-Győr Nonprofit Kft., Győr.

²⁶ ÁDÁM: i. m. 384.

- [8.] ZSURZSA Zsolt: A bírák kiválasztásának összehasonlító elemzése. in. *Comparative Law Working Papers*, 1. évf., 1. szám, 2017, Szeged
- [9.] A Német Szövetségi Köztársaság alaptörvénye 1949
- [10.] Az Alkotmánybíróságról szóló törvény 6.§ (1) és (4) bekezdések
- [11.] Az 1958. évi október 4-i francia Alkotmány
- [12.] Gesetz über das Bundesverfassungsgericht (Bundesverfassungsgericht)
- [13.] 2011. évi CLI. törvény az Alkotmánybíróságról
- [14.] [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-STD\(1997\)020-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-STD(1997)020-e) (letöltés dátuma: 2023.10.16.)